

نحوه گذران اوقات فراغت پیش‌بینی‌کننده
مصرف مواد در بیکاران

مهدی اکبریان*، حسن رفیعی**، حمیرا سجادی***، مسعود کریملو****

بیان مسئله: پژوهش حاضر با هدف مقایسه نحوه گذران اوقات فراغت در بیکاران مصرف کننده مواد و بیکارانی که مواد مصرف نکرده‌اند و شناخت برخی عوامل پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در بیکاران انجام شده است.

روش: این مطالعه علی - مقایسه‌ای در سال ۸۶ انجام شد. ۲۰۰ نفر از بیکاران مرد ۲۰ تا ۳۰ ساله مراجعه‌کننده به مراکز کاربایی شهر اصفهان با نمونه‌گیری خوشه‌ای از چهار مرکز کاربایی در نواحی چهارگانه شهر اصفهان مورد مطالعه قرار گرفتند. افراد به دو گروه تقسیم شدند: گروه اول کسانی بودند که برای اولین بار در مدت بیکاری مواد مصرف کردند (۶۵ نفر) و گروه دوم کسانی بودند که با وجود بیکاری به مدت حداقل ۶ ماه، هرگز مواد مصرف نکردند (۱۳۵ نفر). دو گروه از نظر نحوه گذران اوقات فراغت با یکدیگر مقایسه گردیدند.

یافته‌ها: نتایج آزمون رگرسیون لجستیک نشان داد تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد ($OR= 2/606, CI: 1/600-4/244, p < 0/001$) و تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد غیرمعتاد ($OR= 1/122, CI: 1/025-1/229, p=0/013$) می‌توانند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در بیکاران باشند.

نتیجه‌گیری: به نظر می‌رسد نظارت بر روابط افراد بیکار به پیشگیری از مصرف مواد در آن‌ها کمک کند.

کلید واژه‌ها: اوقات فراغت بیکاران، مراکز کاربایی، مصرف مواد.

تاریخ دریافت: ۸۷/۹/۲۳ تاریخ پذیرش: ۸۹/۱/۳۱

* کارشناس ارشد رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی <mazmr84@gmail.com>

** روانپزشک، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

*** متخصص پزشکی اجتماعی، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

**** دکتر آمار، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

مقدمه

سوء مصرف مواد یکی از مهمترین معضلاتی است که سلامت اقشار مختلف جامعه خصوصاً نسل جوان را مورد تهدید قرار می دهد و سرمایه های کلانی را صرف مبارزه با آن و جبران صدمات ناشی از آن می نماید و همه مرزهای فرهنگی، خانوادگی و اجتماعی را درنوردیده است. بیکاری نیز یکی از معضلات کشورهای در حال توسعه و کشورهای جهان سوم است که صرف نظر از آثار زیانبار و غیر قابل جبران اقتصادی، به عنوان یکی از قویترین همبسته های گرایش به جرم، بزهکاری، اختلالات روانی و سایر مشکلات روانی - اجتماعی مطرح شده است. مطالعات گذشته نیز رابطه گرایش به اعتیاد و بیکاری را به وضوح نشان داده اند (از جمله اعظمی، محمدی و معصومی، ۱۳۸۴؛ نارنجی ها، رفیعی، باغستانی، نوری و همکاران، ۱۳۸۶؛ رحیمی موقر، محمد، و رزاقی، ۱۳۸۰؛ رزاقی، رحیمی موقر، حسینی، و مدنی، ۱۳۷۹) و همه این تحقیقات گویای این واقعیت است که بیکاری یک عامل خطر برای ابتلا به اعتیاد است. بیکاران در طول روز با افراد زیادی تعامل و ارتباط دارند و اوقات فراغت زیادی نیز دارند که با افراد مختلف سپری می کنند و فعالیت های متفرقه زیادی در طول روز انجام می دهند. ساترلند معتقد است رفتار انحرافی مثل سایر رفتارهای اجتماعی از طریق همنشینی با دیگران آموخته می شود. وی از جمله عوامل تعیین کننده در این زمینه را تماس زیاد و نسبت تماس با کجروان در مقایسه با همنویان می داند. مطابق این نظر، افراد به این دلیل کج رفتار می شوند که تعداد تماس های انحرافی آنان بیش از تماس های غیرانحرافی شان است (صدیق سروستانی، ۱۳۸۳: ۱۶).

ساترلند بر اساس نظریه «همنشینی افتراقی» می کوشد تا نشان دهد که جرم و انحراف اجتماعی از طریق انتقال فرهنگی در گروه های اجتماعی واقع می گردد. او معتقد است کجروی در ضمن کنش متقابل با دیگران یعنی در جریان برقرار کردن ارتباط صمیمی در درون گروه آموخته می شود که این یادگیری شامل آموختن فنون ارتکاب جرم، کسب نگرش های مجرمانه و انحرافی، جهت ها، انگیزه ها و توجیه رفتار می گردد. در بعضی جماعت ها و گروه های اجتماعی فرد با جمعی احاطه شده است که تعاریف همه آنها

موافق قانون‌شکنی است. در صورتی که تعاریف موافق قانون‌شکنی فراوانی بیشتری از تعاریف مخالف قانون‌شکنی داشته باشند، فرد به بزهکاری و کجرفتاری گرفتار می‌گردد (صدیق سروستانی، ۱۳۸۳: ۱۶).

سیاستگذاران پیشگیری از اعتیاد تمایل دارند بدانند چه عواملی پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در افراد پرخطر است. این پژوهش به این می‌پردازد که آیا نحوه گذران اوقات فراغت می‌تواند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد، اعم از مخدر و محرک، در بیکاران باشد.

روش

در این پژوهش علی - مقایسه‌ای ۲۰۰ نفر از بیکاران مرد ۲۰ تا ۳۰ ساله مراجعه‌کننده به مراکز کاریابی شهر اصفهان مطالعه شدند. بیکاری به مدت حداقل شش ماه، عدم مصرف مواد در دوران زندگی تا قبل از بیکار شدن، و رضایت آگاهانه از همکاری با پژوهش به عنوان معیارهای ورود افراد و داشتن سابقه بیماری‌های روانی به عنوان معیار خروج از مطالعه در نظر گرفته شد. نمونه‌ها به دو گروه تقسیم شدند: گروه اول کسانی بودند که برای اولین بار در مدت بیکاری مواد مصرف کردند (۶۵ نفر) و گروه دوم کسانی بودند که با وجود بیکاری هرگز مواد مصرف نکردند (۱۳۵ نفر).

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش واری نامۀ (چکلیست) محقق‌ساخته بود. این واری نامۀ پس از مرور منابع و انجام مطالعه‌ای کیفی در میان بیکاران مراجعه‌کننده به مراکز کاریابی که با وجود گذرانیدن حداقل شش ماه بیکاری هنوز مواد مصرف نکرده بودند، حاصل شد و شامل صفات بارزی در مورد نحوه گذران اوقات فراغت در بیکاران بود. در مورد سنجش متغیر مصرف مواد نیز پس از جلب اطمینان فرد از محرمانه ماندن پاسخ او از وی پرسیده شده بود که آیا در مدت بیکاری مواد مصرف کرده است یا نه؟ (پیوست ۱). روش نمونه‌گیری خوشه‌ای بود، بدین صورت که از مراکز کاریابی شهر اصفهان چهار مرکز از شمال، جنوب، شرق و غرب شهر اصفهان انتخاب گردید و با توجه به معیارهای ورود و خروج مطالعه از افراد خواسته شد واری نامۀ را پر کنند. همچنین در ابتدا قبل از اینکه بیکاران در پژوهش شرکت کنند از آن‌ها در مورد مدت بیکاری‌شان سؤال

شد و سپس با جلب اعتماد از آن‌ها پرسیده می‌شد آیا تاکنون مواد مصرف کرده‌اید و اگر مواد مصرف کرده بودند، سؤال می‌شد چه زمانی برای اولین بار مواد مصرف کردید. اگر فرد قبل از زمان بیکاری مواد مصرف کرده بود، از وی تشکر به عمل می‌آمد و دیگر واریسی‌نامه در اختیارش قرار داده نمی‌شد. پرکردن هر واریسی‌نامه به طور متوسط ۱۵ دقیقه به طول می‌انجامید.

نتایج

وضعیت تأهل و سطح تحصیلات در دو گروه بیکاران مصرف‌کننده و غیرمصرف‌کننده، تفاوت معناداری نداشت ($p > 0/050$) (جدول ۱). از نظر سن و تعداد اعضای خانواده نیز بین دو گروه بیکاران تفاوت معناداری دیده نشد ($p > 0/050$) (جدول ۲). میانگین تعداد ساعات گوش دادن به موسیقی در روز، میانگین تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه در روز، میانگین تعداد افراد شرکت‌کننده در گپ و گفت دوستانه در روز، میانگین تعداد افراد معتاد شرکت‌کننده در گپ و گفت دوستانه در روز، میانگین تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد در روز در بیکاران مصرف‌کننده مواد به طور معناداری بیشتر از بیکارانی بود که مواد مصرف نکرده بودند (جدول ۳).

بررسی اثر تعاملی متغیرها با مصرف مواد در بیکاران

نتایج آزمون رگرسیون لجستیک نشان داد تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد ($OR= 2/606$, $CI: 1/600-4/244$, $p<0/001$) و تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد غیرمعتاد ($OR= 1/122$, $CI: 1/025-1/229$, $p=0/013$) می‌توانند پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد در بیکاران باشند.

بحث

در این پژوهش تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد و تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد غیرمعتاد به عنوان عوامل خطر مصرف مواد در بیکاران شناخته شد. اثر تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد با نظریه‌های یادگیری اجتماعی مطابقت

دارد. بر اساس این نظریه‌ها هر قدر سطح تماس فرد با افراد و گروه‌های کجرو و منحرف بیشتر باشد، انحراف و کجروی او بیشتر خواهد شد. بر مبنای نظریه همنشینی افتراقی ساترلند نیز هر قدر فرد دفعات بیشتری با گروه‌ها یا افراد منحرف تعامل داشته باشد و برای ارتباط با آن‌ها اولویت بیشتری قایل باشد و مدت بیشتری از دیگران با آن‌ها رابطه داشته باشد و شدت تماس و ارتباطش با آن‌ها بیشتر باشد، انحراف اجتماعی او بیشتر خواهد شد، زیرا طی این فرایند، رفتار انحرافی را از آن‌ها یاد خواهد گرفت و برای جلب حمایت بیشتر افراد گروه، به هم‌رنگی بیشتر با آن‌ها خواهد پرداخت. در چنین شرایطی بر چسب منحرف با سرعت و سهولت بیشتری به او تعلق می‌گیرد. فشار گروه همسال و تبعیت از گروه همسال از پیش‌بینی‌کننده‌های مهم رفتارهای پر خطر هستند (یوگن اشنایدر، ۱۹۹۴، به نقل از طارمیان ۱۳۸۴-۱۳۸۳).

ساترلند می‌گوید برای اینکه شخصی تبهکار گردد نخست یابد یاد بگیرد چگونه تبهکار شود. این یادگیری در نتیجه کنش متقابل اجتماعی فرد با دیگران حاصل می‌شود. بیشتر افراد هم در معرض تماس با افراد یا گروه‌های منحرف قرار می‌گیرند و هم در معرض تماس با افراد یا گروه‌های غیرمنحرف. ساترلند ارتباط متقابل با این گروه‌ها را بر حسب بسامد، اولویت، دوام، و شدت اندازه‌گیری کرد. هر چه سطح تماس فرد با افراد یا گروه‌های منحرف بر حسب این چهار متغیر بالاتر باشد، احتمال رفتار انحراف‌آمیز شخص بیشتر می‌شود (کوئن، ۱۳۷۲).

جوانانی که با همسالانی ارتباط دارند که درگیر رفتارهای مشکل‌آفرین از قبیل بزهکاری و سوء مصرف مواد هستند، احتمال زیادی هست که به همان رفتارها دست بزنند. این عامل یکی از پایدارترین پیش‌بینی‌کننده‌هایی است که تا به حال پژوهش‌ها شناسایی کرده‌اند. حتی اگر فرد از خانواده‌ای باشد که در آن سایر عوامل خطر ساز وجود ندارد، صرف ارتباط با دوستان مشکل‌دار می‌تواند خطر همان مشکل را افزایش دهد (جسر و جسر، ۱۹۷۷؛ کاندل، ۱۹۸۲؛ به نقل از هاوکینز و همکاران ۱۹۹۲ و کاجو و کلاین، ۲۰۰۲ به نقل از شهرام محمد خانی، ۱۳۸۵).

مصرف مواد مخدر در همسالان یکی از قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های مصرف مواد در نوجوانان و جوانان است. تأثیر همسالان روی مصرف مواد در بررسی‌های متعدد (بارنز و ولت، ۱۹۸۶، کاندل و اکرزوز، ۱۹۸۷، بروک و همکاران، ۱۹۹۰) تأیید شده است (هاوکینز^۱ و کاتالانو^۲، ۱۹۹۲. به نقل از پور شهباز، ۱۳۸۳). نتیجه مطالعه نریمانی (۱۳۷۶) نیز نشان می‌دهد که دوستان معتاد بیشترین نقش را در گرایش افراد به اعتیاد ایفا کرده‌اند. همچنین این یافته با نتایج تحقیق عدل، صدرالسادات، بیگلریان و جوادی یگانه (۱۳۸۳) و نیز کانز (۱۹۹۷) به نقل از پاک سرشت والهام پور، ۱۳۸۴) همخوانی دارد.

از این یافته به راحتی نمی‌توان نتیجه گرفت که گپ دوستانه موجب مصرف می‌شود. ممکن است برعکس، مصرف مواد باعث گپ دوستانه شود یا امکان نمایان شدن زمینه آن را فراهم کند. این وضع را اصطلاحاً *علیت وارونه* می‌خوانند. شاید نفس گپ و گفت دوستانه - اعم از اینکه با معتاد باشد یا غیرمعتاد - عامل تشدید خطر مصرف مواد بر اثر بیکاری است و البته معتاد بودن طرفهای گپ و گفت اثر بدتری دارد. مطالعات الیکسون^۳ (۱۹۹۴) و چارلز^۴ (۱۹۹۶) نیز نشان داد سالم نبودن محیط‌های تفریحی و فقدان امکانات لازم برای سپری کردن اوقات فراغت جوانان و نوجوانان به سادگی می‌تواند آن‌ها را در معرض افراد سودجو و ابتلا به سوء مصرف مواد قرار دهد.

در این پژوهش متغیر مصرف مواد، متغیر کیفی دوحالتی در نظر گرفته شد. ضمن اینکه در این پژوهش صفات بارز در نظر گرفته شد، ولی می‌توان برخی از این صفات را مکنون در نظر گرفت و از پرسشنامه‌های استاندارد در این زمینه استفاده کرد. بیکاری به مدت حداقل مدت شش ماه به عنوان یکی از معیارهای ورود به این مطالعه در نظر گرفته شد که پیشنهاد می‌گردد در تحقیقات آتی این زمان افزایش یابد. از نواحی چهارگانه (شمال، جنوب، شرق، غرب) شهر اصفهان نمونه‌ها جمع‌آوری شد و انتظار می‌رفت که نمونه‌ها از نظر وضعیت اقتصادی اجتماعی در شرایط متفاوتی باشند ولی اکثر بیکاران مراجعه‌کننده به مراکز کاریابی شهر اصفهان از نظر وضعیت اقتصادی - اجتماعی شرایط یکسانی داشتند.

1- Hawkins

2- Catalano

3- Ellikson P.L

4- Charles F

نتیجه‌گیری

تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد و تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد غیرمعتاد در این پژوهش به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های مصرف مواد در بیکاران شناخته شد. به نظر می‌رسد نظارت بر روابط افراد بیکار به پیشگیری از مصرف مواد در آن‌ها کمک کند.

جدول ۱. مقایسه وضعیت تأهل و سطح تحصیلات در بیکاران مصرف‌کننده مواد و بیکارانی که مواد مصرف نکرده‌اند

p	df	آماره خی دو	بیکاران با عدم مصرف مواد (n=65)		بیکاران مصرف کننده مواد (n=135)			
			درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۰/۱۰۶	۱	۲/۶۱۶	۸۶/۲	۵۶	۷۷/۰۳	۱۰۳	مجرد	وضعیت تأهل
۰/۱۰۳	۱	۹/۵۷۹	۶۹/۲۳	۴۵	۴۵/۹۲	۶۲	دیپلم و زیر دیپلم	سطح تحصیلات

جدول ۲. مقایسه متغیرهای سن و تعداد اعضای خانواده در بیکاران مصرف‌کننده مواد و بیکارانی که مواد مصرف نکرده‌اند

p	z	انحراف استاندارد	میانگین	مصرف مواد	متغیرهای دموگرافیک (کمی)	
۰/۸۳۰	۰/۲۱۴	۲/۷۰۹	۲۴/۶۷	خیر	سن	۱
		۲/۴۱۹	۲۴/۷۴	بله		
۰/۱۰۹	-۱/۶۰۲	۱/۹۲۷	۵/۰۱	خیر	تعداد اعضای خانواده	۳
		۱/۹۵۵	۵/۴۳	بله		

جدول ۳. مقایسه نحوه گذراندن اوقات فراغت بین دو گروه بیکاران مصرف کننده مواد و بیکارانی که مواد مصرف نکرده‌اند با استفاده از آزمون یو مان ویتنی

p	z	انحراف استاندارد	$\frac{\sum_{i=1}^k n_i^2}{n}$	مصرف مواد	نحوه گذراندن اوقات فراغت
۰/۱۳۶	-۱/۴۹۱	۰/۸۱۴	۰/۲۷	خیر	تعداد دفعات رفتن به سینما در یک ماه گذشته
		۱/۹۵۵	۰/۷۴	بله	
۰/۱۹۵	-۱/۲۹۶	۳/۰۶۱	۴/۴۴	خیر	متوسط تعداد ساعات تماشای تلویزیون در روز در هفته گذشته
		۲/۷۶۱	۳/۸۲	بله	
۰/۴۰۳	-۰/۸۳۷	۱/۳۱۴	۰/۶۸	خیر	تعداد ساعات گوش دادن به رادیو در روز در هفته گذشته
		۱/۷۵۳	۰/۹۲	بله	
۰/۰۰۵	-۲/۸۰۱	۲/۹۳۲	۲/۴۸	خیر	ساعات گوش دادن به موسیقی در روز در هفته گذشته
		۳/۶۴۰	۳/۵۵	بله	
۰/۱۵۴	-۱/۴۲۵	۱۲/۷۱۳	۴/۸۷	خیر	تعداد روزنامه‌های خوانده شده در هفته گذشته
		۳/۸۷۳	۲/۵۷	بله	
۰/۴۶۶	-۰/۷۲۹	۲/۴۴۵	۰/۹۹	خیر	تعداد مجلات خوانده شده در ماه گذشته
		۲/۰۸۰	۱/۱۲	بله	
۰/۶۰۱	-۰/۵۲۳	۱۷/۵۵۵	۳/۵۷	خیر	تعداد عنوان کتاب خوانده شده در شش ماه گذشته
		۳/۲۹۶	۱/۸۹	بله	
۰/۲۹۷	-۱/۰۴۲	۳۴۳/۸۰۰	۱۹۸/۶۷	خیر	تعداد صفحه کتاب خوانده شده در شش ماه گذشته
		۴۳۴/۲۰۷	۱۶۵/۶۶	بله	
۰/۱۰۲	-۱/۶۳۶	۳۴/۶۶۵	۶/۹۷	خیر	تعداد ساعات رفتن به پارک و تفریحگاهها در هفته گذشته
		۱۷/۱۳۲	۸/۳۸	بله	
۰/۳۶۳	-۰/۹۱۰	۴/۷۴۲	۳/۴۴	خیر	تعداد ساعات ورزش کردن در هفته گذشته
		۸/۳۲۵	۵/۰۶	بله	
۰/۰۰۵	-۲/۷۸۸	۲/۹۴۰	۳/۷۳	خیر	تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه در روز در هفته گذشته
		۵/۰۴۹	۵/۹۴	بله	
۰/۰۳۰	-۲/۱۶۶	۳/۷۶۳	۴/۲۰	خیر	تعداد افراد شرکت کننده در گپ و گفت دوستانه در روز در هفته گذشته
		۲/۹۸۴	۴/۷۸	بله	
۰/۰۰۰	-۰/۴۲۳	۱/۰۵۹	۰/۲۷	خیر	تعداد افراد معنادار در گپ و گفت دوستانه در روز در هفته گذشته
		۱/۸۳۴	۰/۹۷	بله	

p	z	انحراف استاندارد	$\frac{z}{\sqrt{p}}$	مصرف مواد	نحوه گذراندن اوقات فراغت
۰/۰۰۰	-۰/۷۸۷	۰/۴۸۷	۰/۱۶	خیر	تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد معتاد در روز در هفته گذشته
		۲/۲۳۲	۱/۰۳	بله	
۰/۸۸۴	-۰/۹۴۶	۳/۳۶۹	۳/۹۸	خیر	تعداد افراد غیرمعتاد در گپ و گفت دوستانه در روز در هفته گذشته
		۳/۰۵۱	۳/۸۵	بله	
۰/۴۷۸	-۰/۷۱۰	۲/۸۴۵	۳/۵۸	خیر	تعداد ساعات گپ و گفت دوستانه با افراد غیرمعتاد در روز در هفته گذشته
		۴/۹۳۱	۴/۷۴	بله	
۰/۶۱۹	-۰/۴۹۷	۴/۱۶۵	۲/۹۶	خیر	تعداد دفعات شرکت کردن در میهمانی در ماه گذشته
		۳/۲۰۷	۲/۶۸	بله	
۰/۴۶۴	-۰/۷۳۲	۳/۱۷۷	۲/۰۴	خیر	تعداد دفعات میهمان بودن در ماه گذشته
		۲/۰۱۹	۱/۶۵	بله	
۰/۶۲۱	-۰/۴۹۴	۱/۷۱۵	۰/۹۲	خیر	تعداد دفعات میزبان بودن در ماه گذشته
		۱/۷۲۳	۱/۰۳	بله	
۰/۷۴۴	-۰/۳۲۷	۲/۴۶۴	۱/۴۶	خیر	تعداد دفعات مسافرت رفتن در شش ماه گذشته
		۲/۸۴۰	۱/۵۱	بله	
۰/۷۵۵	-۰/۳۱۳	۳/۶۹۲	۳/۲۷	خیر	تعداد ساعات رفتن به خیابان برای گشت و گذار در روز در هفته گذشته
		۷/۰۱۸	۴/۱۵	بله	
۰/۵۳۴	-۰/۶۲۲	۲/۷۷۶	۱/۶۴	خیر	تعداد ساعات پرسه زنی و جستجو در اینترنت در روز در هفته گذشته
		۲/۵۷۶	۱/۳۴	بله	
۰/۷۶۱	-۰/۳۰۵	۷/۰۸۸	۳/۳۰	خیر	تعداد ساعات رفتن به بازار برای خرید در روز در هفته گذشته
		۴/۵۷۷	۳/۰۵	بله	

پیوست (۱)

سال تولد:.....

وضعیت تأهل: ۱- مجرد ۲- متأهل ۳- طلاق گرفته ۴- فوت همسر

تحصیلات:

۱- زیر دیپلم ۲- دیپلم ۳- فوق دیپلم ۴- لیسانس و دانشجوی لیسانس

۵- بالاتر از لیسانس

تعداد اعضای خانواده شما چند نفر است؟ (منظور همه کسانی است که با هم زیر یک سقف زندگی می‌کنند):..... نفر

نحوه گذران اوقات فراغت:

۱- در ماه گذشته چند بار برای دیدن فیلم به سینما رفته‌اید؟.....بار

۲- در هفته گذشته به‌طور متوسط چند ساعت در روز تلویزیون تماشا کرده‌اید؟..... ساعت

۳- در هفته گذشته به‌طور متوسط چند ساعت در روز به رادیو گوش داده‌اید؟..... ساعت

۴- در هفته گذشته به‌طور متوسط چند ساعت در روز به موسیقی گوش داده‌اید؟.....ساعت

۵- در هفته گذشته چه تعداد روزنامه خوانده‌اید؟.....روزنامه

۶- در ماه گذشته چه تعداد مجله خوانده‌اید؟.....مجله

۷- در شش ماه گذشته چند عنوان کتاب خوانده‌اید؟.....عنوان

۸- در شش ماه گذشته چند صفحه کتاب خوانده‌اید؟.....صفحه

۹- در هفته گذشته چند ساعت به پارک و تفریحگاه‌های دیگر رفته‌اید؟.....ساعت

۱۰- در هفته گذشته چند ساعت ورزش کرده‌اید؟..... ساعت

تعداد ساعت	نوع ورزش
..... ساعت	فوتبال
..... ساعت	والیبال
..... ساعت	شنا
..... ساعت	ورزش‌های رزمی
..... ساعت	شطرنج
.....ساعت	کوه پیمایی
.....ساعت	سایر (ذکر کنید).....

- ۱۱- در هفته گذشته به طور متوسط چند ساعت در روز گپ و گفت دوستانه انجام داده‌اید؟..... ساعت با..... نفر
چند نفر از آن‌ها معتاد بوده‌اند؟..... نفر.....ساعت
چند نفر از آن‌ها معتاد نبوده‌اند؟.....نفر..... ساعت
- ۱۲- در ماه گذشته در چند میهمانی شرکت کرده‌اید؟.....میهمانی
در چند تا از آنها شما میهمان بوده‌اید؟.... میهمانی
در چند تا از آنها شما میزبان بوده‌اید؟.....میهمانی
- ۱۳- در شش ماه گذشته چند بار به مسافرت رفته‌اید؟.....بار
- ۱۴- در هفته گذشته به طور متوسط چند ساعت در روز در خیابان برای گشت و گذار رفته‌اید؟.....ساعت
- ۱۵- در هفته گذشته به طور متوسط چند ساعت در روز به پرسه زنی و جستجو در اینترنت پرداخته‌اید؟.....ساعت
- ۱۶- در هفته گذشته به طور متوسط چند ساعت در روز برای خرید و رفتن به بازار از خانه خارج شده‌اید؟.....ساعت
- ۱۷- خودتان در شش ماه گذشته چند بار مواد مخدر مصرف کرده‌اید؟.... بار

- اعظمی، احد. محمدی، محمدعلی. معصومی، رحیم. (۱۳۸۴)، میزان گرایش به استفاده از مواد مخدر در گروه سنی بالاتر از ده سال استان اردبیل، ۱۳۸۱. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل. دوره پنجم. شماره اول. صص ۲۱-۱۶.
- پاک‌سرشت، محمدجعفر. الهام‌پور، حسین. (۱۳۸۴)، بررسی مشکلات گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه شهید چمران. فصلنامه علمی- پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی (ویژه نامه علوم تربیتی) دانشگاه شهید چمران اهواز. سال دوازدهم. شماره ۴. صص ۲۰۶-۱۸۵.
- پورشهباز، عباس. (۱۳۸۳)، روابط ساختاری عوامل روان شناختی خطرزا و حفاظت کننده مصرف مواد مخدر در نوجوانان: مدلی برای پیشگیری اولیه و مداخله روانشناختی. پایان نامه دکتری روان‌شناسی بالینی. تهران. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- رحیمی موقر، آفرین. محمد، کاظم. رزاقی، عمران محمد. (۱۳۸۰)، روند سوء مصرف مواد مخدر در دهه‌های اخیر در ایران. تهران. مجله حکیم، ۱۳۸۱. سال پنجم. شماره ۳. صص ۱۷۱-۱۸۲.
- رزاقی، عمران محمد. رحیمی موقر، آفرین. حسینی، مهدی. مدنی، سعید. (۱۳۷۹)، گزارش بررسی سریع وضعیت سوء مصرف مواد در ایران. معاونت پیشگیری سازمان بهزیستی کشور و برنامه کنترل مواد مخدر سازمان ملل.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (۱۳۸۳)، آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران.
- طارمیان، فرهاد (۸۴-۱۳۸۳)، عوامل پیش‌بینی روانی اجتماعی مصرف مواد مخدر در نوجوانان: دلالت‌های آن در پیشگیری و درمان، پایان نامه دکتری روانشناسی بالینی، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- فروغ‌الدین عدل، اکبر. صدرالسادات، سید جلال. بیگلریان، اکبر. جوادی یگانه، محمدرضا. (۱۳۸۳)، تأثیر همنشینی و معاشرت با گروه هنجار شکن و گرایش جوانان به اعتیاد. فصلنامه رفاه اجتماعی. سال چهارم. شماره ۱۵. صص ۳۱۹-۳۳۴.

- کوئن، بروس. (۱۳۷۲)، *درآمدی بر جامعه‌شناسی*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: انتشارات فرهنگ معاصر.
- محمدخانی، شهرام (۱۳۸۵)، *مدل ساختاری مصرف مواد در نوجوانان در معرض خطر: ارزیابی از آموزش مهارت‌های زندگی بر عوامل میانجی مصرف مواد*، پایان نامه دکتری روان‌شناسی بالینی، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- نارنجی‌ها، هومان. رفیعی، حسن؛ باغستانی، احمدرضا؛ نوری، رویا؛ شیرین بیان، پیمان؛ فرهادی، محمدحسن و همکاران (۱۳۸۶)، *ارزیابی سریع وضعیت سوءمصرف مواد و وابستگی به مواد در ایران*. تهران. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی. مؤسسه داریوش.
- نریمانی، محمد. (۱۳۷۶)، *علل اعتیاد در معتادین شهرهای استان اردبیل و راه‌های پیشگیری از آن*، اردبیل، استانداری، معاونت امور اجتماعی.
- Ellickson P L. (1994), Getting and keeping schools and kids for evaluation studies. **Journal of community psychology**: special issue: 102-116.
- Charles. F.(1996), **Drugs , Behaviors and modern society**. Rome: Simon &Schustere.
- Ellickson p.l. (1998), Preventing adolescent substance use: lesson from the project ALERT program. in: Jonathan Crane. Editors. **Social programs that work**. New York: Russell Sage.